

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертаційну роботу Рісної Роксолани Романівни на тему:
«Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з напрямками науково-дослідними робіт

У сучасних умовах міграція населення відіграє важливу роль та виступає індикатором соціально-економічного розвитку регіонів. В Україні, яка є водночас державою-донором робочої сили, реципієнтом та транзитером міграційних потоків, особливе місце займає зовнішня трудова міграція. Інтеграція України у світовий економічний простір та міжнародний ринок праці передбачає зокрема необхідність регулювання міграційних процесів та вимагає вирішення низки складних завдань щодо вдосконалення політики трудової рееміграції. При цьому варто зазначити, що стимулювання трудореєміграційних потоків є певним викликом для регіональної економічної системи, так як повернення емігрантів разом із покращенням демографічної ситуації може посилити напругу на внутрішньому ринку праці, спричинити зменшення обсягів міграційного капіталу, що є потужним джерелом надходжень як державного, так і місцевих бюджетів. Тому регулювання трудореєміграційних процесів зі спрямованістю на нівелювання і зниження міграційних ризиків повинно супроводжуватись позитивними ефектами як для особи-мігранта, так для приймаючого соціуму, соціуму-донора, регіону, держави.

Все це підтверджує актуальність та своєчасність дисертаційної роботи Рісної Роксолани Романівни, зумовленої необхідністю наукового обґрунтування теоретико-методичних та практичних засад стимулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Дослідження виконувалось у безпосередньому зв'язку з планом науково-дослідних робіт ДУ

«Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Зокрема, дисертант брала участь у виконанні науково-дослідних тем: «Регіональна міграційна політика в умовах поліетнічного середовища» (№ державної реєстрації 0108U010370), де автором запропоновано концепцію цільового програмування у сфері регулювання трудової реєміграції в регіоні; «Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи» (№ державної реєстрації 0109U007082), в межах якого дисертантом здійснено огляд середовищних умов для формування соціотрудового профілю Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив; «Формування і використання територіальних міграційних систем для забезпечення сталого розвитку регіонів» (№ державної реєстрації 0112U000462), де автором надано теоретико-методологічне обґрунтування пріоритетів регулювання трудової реєміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України; «Соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір» (№ державної реєстрації 0113U000106), в межах якого досліджено механізми реалізації державної політики адаптації трудових мігрантів, що повернулись на батьківщину; «Соціокультурологічні наслідки міграційних процесів» (№ державної реєстрації 0114U004400), де автором проаналізовано інституційні стимулятори реєміграційних процесів та надано пропозиції щодо розвитку мереж «срібних університетів».

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень дисертації

Зміст та загальний обсяг дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць Рісної Р.Р. свідчать, що сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації мають наукову новизну, теоретичну і практичну цінність, є достовірними і обґрунтованими, адже базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, глибокому опрацюванні праць українських та зарубіжних учених в царині соціальної економіки, демографії, міграціології та регіоналістики.

Використання дисертантом загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема таких як аналіз та синтез, економіко-статистичний аналіз, компаративний, інституційний та кореляційно-регресійного аналіз дало змогу вирішити поставлені завдання та досягти визначеної мети. Варто відзначити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними, дисертаційна робота має цілісну структуру, а реалізовані завдання закінчуються чіткими висновками та пропозиціями.

Достовірність положень та отриманих висновків забезпечується використанням значної інформаційної бази дослідження, що складається з нормативно-правових документів у сфері регулювання міграційних переміщень населення, даних Державної міграційної служби України, Державної служби зайнятості України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, Державної служби статистики України, зокрема Головного управління статистики у Львівській області, Євростату, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації з міграції, результатів соціологічних досліджень та значної кількості опрацьованих публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених за темою дослідження (209 найменувань).

Результати дисертаційного дослідження викладені на 256 сторінках. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Вона містить 37 рисунків та 13 таблиць. Дисертація має завершений вигляд та оформлена згідно вимог.

Оцінюючи обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертації, можна відзначити високий рівень теоретичного та методичного опрацювання автором головних аспектів досліджуваної теми.

3. Наукова новизна отриманих результатів

Наукова новизна результатів, отриманих Рісною Р.Р., полягає в поглибленні теоретико-методичних та практичних основ стимулювання трудової рееміграції в системі забезпечення соціально-економічного розвитку

регіону. З моєї точки зору, як опонента, найбільш значними положеннями наукової новизни дисертанта є такі:

- удосконалено понятійно-термінологічні основи вивчення процесів трудової реєміграції;
- проведений аналіз міграційних переміщень українців у гендерному розрізі та обґрунтовано необхідність збалансування чоловічих і жіночих трудоактивних міграційних потоків як основи репродуктивного потенціалу держави (с.79);
- визначено перспективи трудової реєміграції у Львівській області, виходячи з виявлених соціально-демографічних передумов (с.107-108);
- здійснено основні детермінації процесів трудової реєміграції у фокусі безпекової концепції регіонального розвитку(с.138);
- запропоновано авторську типологію механізмів регулювання трудової реєміграції у регіоні (с.140) та їх пріоритетну функціональність (с.142);
- здобувачем визначено ймовірні види «ефектів рикошету» у ході реалізації регіональних програм трудової реєміграції (с.165);
- відображено особливості поведінки трудового реємігранта в методології інституційної теорії (с.167).

4. Відображення основних наукових здобутків дисертаційної роботи у фахових виданнях, їх теоретична та практична цінність

Наукові результати дослідження Рісної Роксолани Романівни викладені у 17 наукових працях (у тому числі 9 одноосібних), з яких 7,18 друк. арк. належать автору особисто. В число публікацій входять 2 колективні монографії; 11 статей у наукових фахових виданнях, з них 3 публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 публікація у науковому періодичному виданні інших держав; 4 публікацій у матеріалах конференцій. Усі публікації відображають основні положення дослідження, які винесено на захист та розкривають зміст дисертаційної

роботи. У дослідженні використано лише ті ідеї та положення, що були результатами особистих напрацювань автора.

Наукові здобутки також були апробовані автором на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах: «Повернення... Не обов'язково крок назад» (м. Львів, 27 серпня 2009 р.), «Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні» (м. Львів, 21-25 березня 2011р.), «Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання» (м. Львів, 22 березня 2012 р.), «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка» (м. Львів, 2-3 жовтня 2012 р.), «Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум» (м. Львів, 11 червня 2015 р.), «Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції» (м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р.), «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття в країнах Європи та Азії» (м. Переяслав-Хмельницький, 31 липня 2016 р.).

Про практичну цінність та прикладне значення проведеного дослідження свідчить їх використання у роботі Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці під час проведення комітетських слухань на тему «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи» (довідка № 04-35/6-468 (104599) від 01.06.2010 р.); Львівської обласної державної адміністрації при підготовці проекту «Програма зайнятості населення Львівської області на 2010-2011 роки» (довідка № 5/20-7724/012-09/6-20 від 02.12.2009 р.); Постійної комісії Львівської обласної ради з питань планування території, містобудування, архітектури та ЖКГ при розробці Програми підтримки розвитку малих міст та вдосконалення інвестиційної політики у регіоні (довідка № 122 від 02.11.2010 р.); Відділу міграційної служби у Львівській та Івано-Франківській областях Державного комітету у справах національностей та релігій України при підготовці документів на засідання Колегії при голові Львівської обласної державної адміністрації, а також при обґрунтуванні рішень у процесі оперативної діяльності відділу (довідка № 17-9-118 від 16.06.2010 р.); Львівського міського центру зайнятості для роботи з незайнятим населенням,

зокрема трудовими реемігрантами, з метою удосконалення політики зайнятості (довідка № 02/3483 від 13.07.2016 р.); практичній діяльності Комісії Асоціації роботодавців Львівської області (довідка № 048 від 09.12.2010 р.). Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані також органами законодавчої влади загальнонаціонального рівня, органами місцевого самоврядування та регіональної виконавчої влади при розробці та реалізації пріоритетів регулювання трудової рееміграції.

5. Дискусійні положення та зауваження.

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми та наукову новизну результатів дисертаційного дослідження, слід вказати і на наявність в роботі Рісної Р.Р. певних недоліків. Суть основних з них полягає в такому:

1. Дискусійним є положення автора про включення тимчасових повернень циркулярних (зокрема, м'ягтникових, сезонних) мігрантів до процесу рееміграції (с. 12, 54). Автору варто було б вказати, що рееміграція може розглядатися в широкому та вузькому значенні, після чого аргументувати використання широкого підходу до оцінки процесу.
2. Наведена у дисертації оцінка загальної кількості українських зовнішніх трудових мігрантів у 2,1 млн. осіб була здійснена на основі першого загальнонаціонального опитування з питань трудової міграції 2008 р., а не на основі загальнонаціонального опитування 2012 р., як стверджує автор.
3. Враховуючи зростання обсягів освітньої міграції, варто в селективному підході до застосування механізмів регулювання трудової рееміграції виділити ще один критерій, освітній (с.146).
4. Аналіз результатів соціологічних опитувань (параграф 2.3) потрібно було б доповнити описом принципів формування вибіркової сукупності та критеріїв відбору респондентів.
5. У даному дослідженні представлені результати соціологічного опитування трудових мігрантів з метою виявлення їх установок на повернення (параграф 2.3). Проте вважаємо, що для роботи більш актуальним питанням

було б опитування тих мігрантів, які вже повернулись в Україну - з метою з'ясування їх мотивів та основних проблем адаптації.

6. Використання автором ілюстративного матеріалу, на жаль, не завжди є вдалим. Зокрема, рис. 2.5 (с. 81) в представленому вигляді є надто перенасиченим і не читається, автору слід було б побудувати двосторонню статеву-вікову діаграму.

7. Робота набула б більш високого і завершеного рівня, якби була доповнена прогностичними розрахунками щодо кількості трудових мігрантів, які можуть за визначених умов повернутись в Україну.

Однак, вказані зауваження не зменшують цінності здійсненого дослідження, його наукової та практичної значущості. Загалом представлена робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні.

6. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Рісної Р.Р. «Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» є цілком завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагомим теоретичне та практичне значення. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Зміст роботи відповідає шифру спеціальності 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Текст автореферату повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи.

На основі викладеного вище можна стверджувати, що дисертаційна робота «Трудова рееміграція в системі забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» виконана на належному теоретичному і методичному рівні та відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ: №656 від 19.08.2015 р.; №1159 від 30.12.2015 р.; №567 від 27.07.2016 р.). Автор

дисертаційної роботи, Рісна Роксолана Романівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач сектору міграційних досліджень
Інституту демографії та соціальних
досліджень імені М.В. Птухи НАН України

О.В. Позняк

Підпис кандидата економічних наук,
с.н.с. Позняка О.В. завіряю:
Вчений секретар
Інституту демографії та соціальних
досліджень імені М.В. Птухи НАН України
«3» лютого 2016 р.

В.В. Черніченко